

- Merzifon

10982
Merzifon ve havalisinde yabancı faaliyetler (1892-1922). BAKAN, Mustafa. Bil. Uz.
Ankara Üniversitesi, Atatürk İlk. ve İnk. Tar. Ens., Ankara, 1989. 78s.
Danışman: Y.Doç.Dr.Refik Turan.

06 HAVİS 1003

Çelebi Mehmet

Akok, Mahmut

"Merzifon'da Çelebi Mehmet medre-
sesi" Mimarlık, Ankara.

1052/9 sayı 1/2 ss. 29-37

131039 MERZİFON	10 OCAK 1998
ARAŞTIRMACI	: Mustafa Çalpak
TEZİN ADI	: XVI. Yüzyıl Başlarında Merzifon kazası
TÜRÜ	: 4-Lisans
DANIŞMAN	: Mehmet Ali Ünal
ÜNİVERSİTE ve BÖLÜM	: 19 May. Ü. İlahiyat
BİTİŞ TARİHİ	: 1991
BASILDIĞI YER-TARİH	
veya	Sos. Bil. Ens. Samsun
BULUNDUĞU KÜTÜPHANE :	

Birinci Baskı

3000 Adet

Kapak Düzeni

Zeki DİLEK

Merzifon Vakfı

Tel : (0.312) 419 27 71 Faks : (0.312) 419 30 47

Atatürk Bulvarı, 115/17 Kızılay/ANKARA

Yayıma Hazırlayanlar

Zeki DİLEK

Burhan NAZLI

Sadettin KÖSELERLİ

Suna GERÇİK

Tayfur ÇAĞLAYAN

T.C. Kültür Bakanlığı'nın Katkılarıyla Bastırılmıştır.

ISBN : 975-97447-0-8

BASKI - TASARIM : CAN REKLAMEVİ BASIN YAYIN OFSET

MATBAACILIK LTD.ŞTİ.

TEL : (0.312) 230 46 60-230 46 67-229 70 72

KAPAK FOTOĞRAFI: Bakır İşleme, Jakob Gole, Avusturya Millî Kütüphanesi.

ŞUBAT 2001 ANKARA

ÖNSÖZ.....	VII
Sempozyum Davet ve Tanıtım Broşürleri.....	IX
Türk Musikisi Programları.....	XXV
Hafta ve Sempozyum Etkinlikleri Programı	XXIX

SEMPOZYUM AÇILIŞI KONUŞMALARI

Sempozyum Organizasyon Komitesi Başkanı Zeki DİLEK	1
Merzifon Sosyal Dayanışma Kalkınma ve Tanıtma Vakfı Başkanı Saim DİLEK	3
Merzifon Kaymakamı Musa UÇAR	4
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Osman ÇAKIR	5
Kültür Bakanı adına Kültür Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Kemal Fahir GENÇ	6
Telgraflar	7

PLAKET VERME TÖRENİ

(Amasya Valisi Hüseyin POROY'un Konuşması)	8
--	---

SEMPOZYUM OTURUMLARINI AÇIŞ KONUŞMALARI

Emekli Orgeneral Kemal YAMAK , Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve II. Viyana Kuşatmasını Genel Değerlendirme	9
Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı Prof. Dr. Reşat GENÇ, Sempozyum Oturumlarını Açış Konuşması	47

BİLDİRİLER

I. Oturum (08.06.2000)

Doç. Dr. Mehmet Akif TURAL, Kara Mustafa Paşa , II. Viyana Kuşatması ve Savaş Suçluluğu	51
Dr. Ebubekir SOFUOĞLU, 1650-1700 Tarihleri Arasında Osmanlı Devletinin Genel Durumu	61
Prof. Dr. Geza DAVID, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Dönemi Hakkında Yeni ve Az Bilinen Kaynaklar	75

II. Oturum (08.06.2000)

Dr. Ernst PETRİSCH, Avusturya'nın Bakış Açısından Kara Mustafa Paşa	91
---	----

III

Alodogru

MADDE KAYITLANAN VE TAPAK 2011
SONRA GELİRİN DOKÜMANI

**MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA'NIN
VAKFIYESİ**

ve

**MERZİFON'DAKİ VAKIFLARINA DAİR BAZI
BİLGİLER**

Yard. Doç. Dr. Hasan BABACAN*

Türkçe'de vakıf şeklinde telaffuz edilen vakıf kelimesi Arapça bir mastar olup, lügatlere göre, durdurmak, alıkoymak manasına gelir. Hukuki manasına gemlince, vakıf, bir kimsenin malik olduğu bir gayr-i menkulün gelirlerini, ödünç verme şeklinde, fakirlere veya İslam cemaatinin dini ve içtimai ihtiyaçlarının giderilmesine tahsis edilmesi akdidir. Öyle ki, bu malın mülkiyeti vâkıfa kaldığından, vâkıf söz konusu akdi bozma ve malını istediği gibi kullanma hakkına sahiptir; ölümünden sonra da bu hak varislerine geçer.

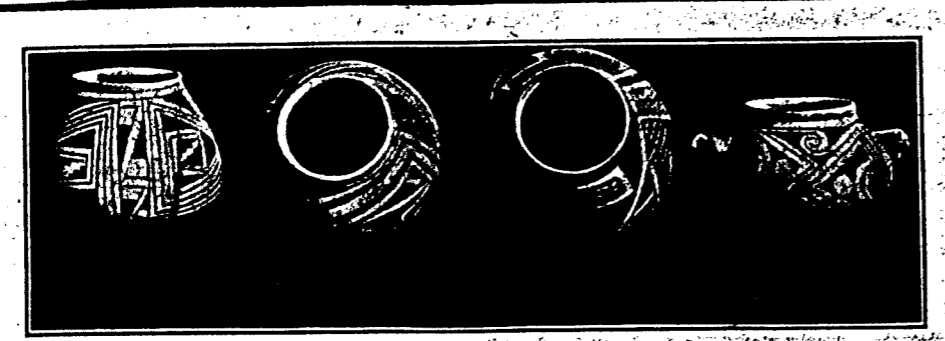
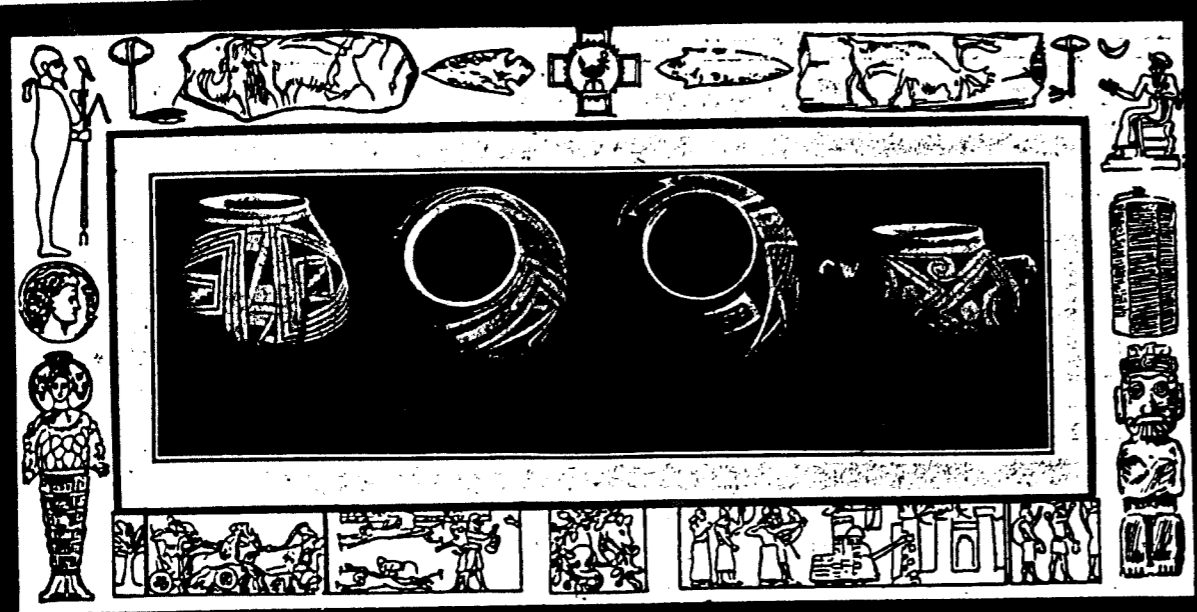
Vakıf, hukuki bir akittir. Bu akitle kişi normal olarak Allah'a yakın olma gayesiyle, bazen gizli bir şekilde başka gayeler güderek menkul veya gayrimenkul bir veya daha çok mülkünü, bunlar bazen hususi mülkiyete dönüştürülmüş miri arazilerden ibarettir, dinî, hayrî ve içtimai bir gayeye ebediyen tahsis eder¹. Vakfın statüsünü ve vâkıfın şartlarını belirleyen hukuki belgelere de vakfiye denir.

Vakfiye, vakfı yapan kişinin tahrir ve hâkimin (kadının) tescili ile tanzim edilen "Hüccet" hakkında kullanılan bir tabirdir. Vakfiyeler eski zamanların noter defterleri mahiyetinde olan Kadılık yani Şer'i mahkeme sicillerine geçmekle kesinleşir yürürlüğe girerdi. Kurulan müessesenin nasıl idare edileceği, ne tür masraflar yapılacağı, müessesede kaç adamın çalışacağı, bunlara ne kadar aylık verileceği, bu aylıkların nerelerden alınacak gelire temin olunacağı ve nihayet bu müesseseden kimlerin ne şekilde istifade edeceği bir takım kayıtlar ve şartlar ileri sürülerek uzun uzadıya vakfiyelerde yazılırdı. Suiismale, çalınmağa meydan verilmemek

* Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Isparta.

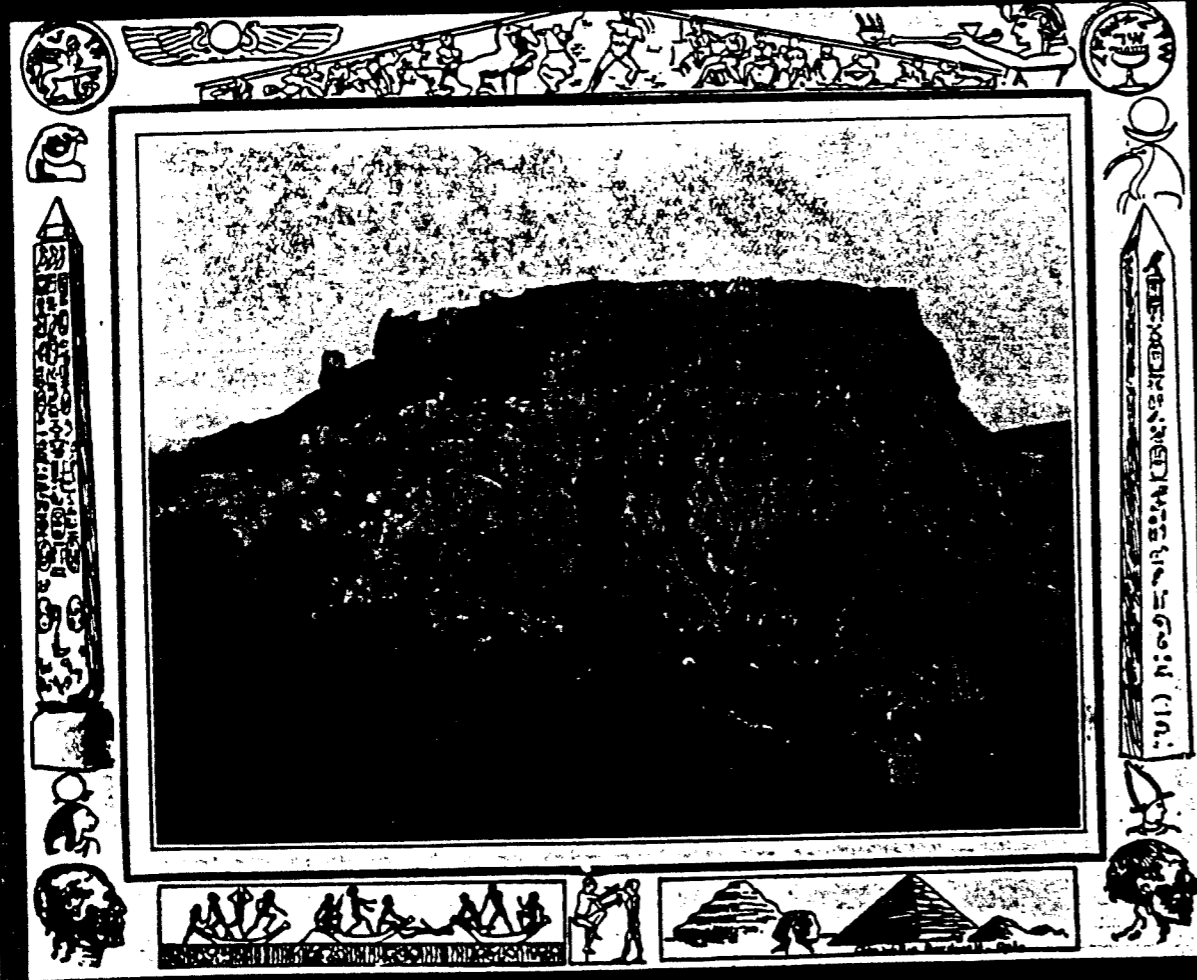
¹ Bu gayenin derhal ve mutlak bir tarzda gerçekleşmesi zaruri değildir. Bu sebeple vakfı ilk kısma ayırmak gerekir. 1- Gelirinin tamamının mutlak bir tarzda doğrudan doğruya nihai gayeye gittiği vakf-ı hayrî; buna vakf-ı sahih de denir. 2- Bütün gelirinin asıl gayeye ulaşmadan önce, vâkıf tarafından tâyin edilen ve umumiyetle vâkıfın ailesine mensup kişilerin elinde kaldığı vakf-ı ehli; 3- Gelirlerinin değişik tarzda vâkıf ve ailesiyle, dinî, hayrî, içtimai müesseseler arasında paylaşıldığı yarı ailevi vakıf. Bahaeddin Yediyıldız, "Müesseseler-Toplum Münasebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplum ve Vakıf Müessesesi", Vakıflar Dergisi, Sayı: XV, s. 26: Ayrıca vakıflar ve sosyal hayatımızdaki yeri için bkz: B. Yediyıldız, "Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri", <http://www.history.hacettepe.edu.tr/archive/vakifkultur.html>

Merrifon

RECORDS OF THE PAST

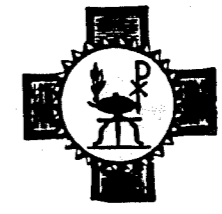
VOLUME VII NOVEMBER-DECEMBER, 1908 PART VI

12 AGUSTOS 1996

RECORDS OF THE PAST

VOL. VII

PART VI

BLMONTHLY

NOVEMBER-DECEMBER, 1908

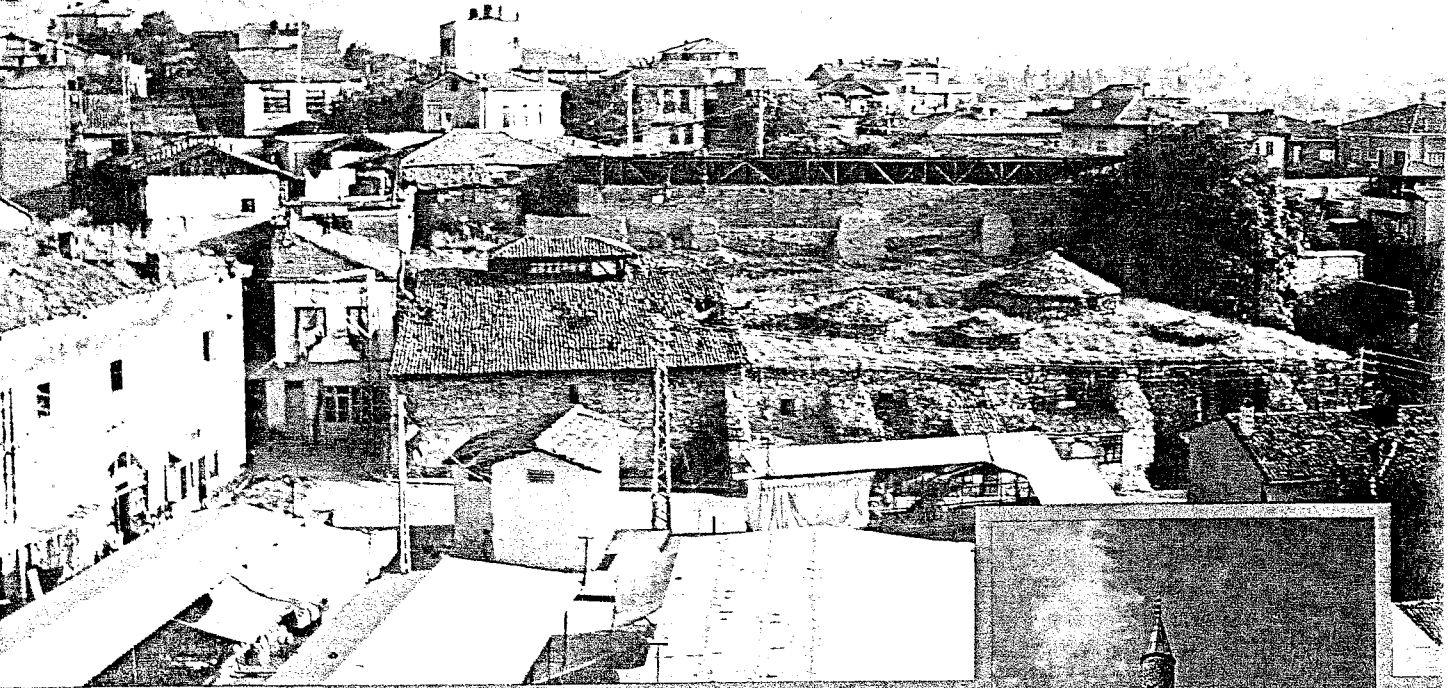

HITTITES NEAR MARSOVAN, ASIA MINOR

SINCE it has been shown that Hittites occupied a number of important centers in Asia Minor about 1000 to 1500 B. C., it has become probable that much or most of the intervening territory was the abode of the same race. A vast city like Boghaz-keuy, with its massive ramparts and castles, its spacious palace and other buildings, its library with thousands of cuneiform tablets, its solemn sanctuary at Yasili Kaya a mile or two away, its kings able to make war and peace on terms of equality with the Pharaohs of Egypt, would certainly require extensive provinces to support it, and would naturally extend its sway to cover much of, perhaps the whole of, Asia Minor and Northern Syria.

The ruins of Boghaz-keuy lie about 75 miles southwest of Marsovan, where these lines are written, and 75 miles northeast of this place is Terme, the name of which is apparently derived from the Thermodon of Strabo, at the mouth of which river he locates "the plain of the Amazons." Professor Sayce in his work on *The Hittites* holds that the Amazons were the armed Hittite priestesses of a goddess, whose cult spread westward through Asia Minor from Carchemish. I had occasion to pass through the Terme region not long ago, and was greatly interested to find that the mountains rising back of Terme,—the Black Sea rolls before it,—are still called the Amazon Mountains, and the people not only know the old tradition that a tribe of warrior women once lived there, but say that the women of that mountain range

Merzifon, Eskişehir
Kültür Varlıklarını Koruma Bölgesi
Koruma Alanıdır. İlçe sınırları
içerisinde bulunmayan ve
sınırları dışında bulunan
eserler, 120/53 M.
Ornânamesi Müberrâtinin Peşinâ
Sâleyânında 51. Maddesi
kapsamında korunmaktadır.

Sadi BAYRAM
Vakıflar Genel Müdürlüğü
Kültür Şb. Müd.

MERZIFON ULU CAMİSİNİN YERİ: Merzifon'da Türk-İslam Eserleri

İskân tarihi Eski Tunç Çağları'na kadar inen Amasya İli Merzifon İlçesi; adı sınır şehri, sınır muhafızı manasına gelmekte olup, bağ ve bahçelerle çevrelenmiş şirin ilçelerimizden biridir.

Amasyalı ünlü coğrafyacı Strabon, Merzifon'u Phzamon olarak adlandırır. Roma İmparatoru Augustus şehri imar etmiş ve Phazemon Neopolis adını vermiş, Selçuklu Sultanı Alparslan M.S. 1071'de Anadolu ka-

pılarını ebediyen Türklüğe açınca da, bu topraklar, 1084 tarihinde Melik Danişmend Ahmet Gazi'ye kahramanlık armağanı olarak verilmiştir.

Merzifon'un antik iç kalesi, 1950'li yılların İrfanı İlkokulu ile

Orduokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.
S. 6, 1991 Samsun, s. 43-60.

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

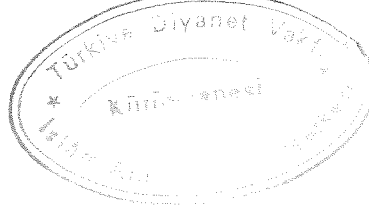
03 KASIM 1992

GİRİŞ

Merzifon, Karadeniz Bölgesinin, Orta Karadeniz Bölümü'nde Anadolu steplerine bakan iç kesiminde yer almaktadır. Biz, bugün ilçe merkezi olan bu şehrimizin XVI. yüzyıl başlarındaki sosyal ve ekonomik durumunu inceleyen, bu döneme ait iki tapu-tahrir defterini kendimize temel malzeme olarak aldık. Bu defterlerden biri, İstanbul Başbakanlık Arşivi'nde tapu-tahrir kataloğu'nda 90 numarada kayıtlı tahminen H.921 (M. 1515) tarihli mufassal defterdir. Diğeri ise, yine İstanbul Başbakanlık Arşivi'nde 387 numarada kayıtlı icmâlen yapılmış olan Karaman ve Rûm eyaleti defteridir.

1515 tarihli tapu-tahrir defteri sırasıyla Lâdik, simre-i Lâdik, Merzifon ve Gümüş¹ kazalarını ihtiva etmektedir. 137-168 sayfaları arası Merzifon Kazâsı'na aittir. Defterin tarihi ve tahririn kim tarafından yapıldığı kaydedilmemiştir. Ancak, şehir sakinlerinden İbrahim Çelebi elinde «Sultan Bâyezid Hân ve hükm-i Sultan Selim Hân» olduğu kaydı düşülmüştür.² Buna göre, bu tahririn ya Yavuz Sultan Selim'in hükümdarlığı döneminde (1512-1520) ya da Kânunî Sultan Süleyman'ın ilk dönemlerinde yapılmış olması gerekir. Kânunî Sultan Süleyman'ın cülûsuna müteâkiben yapılmış olan H.926 (M. 1520) tarihli tahririn³ Merzifon kısmı⁴ ile, Başbakanlık Arşivi'nde 90 numarada kayıtlı tapu-tahrir defterinin Merzifon kısmı karşılaştırıldığında ortaya çıkan veriler birbirini tutmamaktadır. 1520 tarihli tahririn rakamları, gerek nüfus olsun gerekse vergiler olsun, daha fazladır. İşte bu verilerden hareketle Başbakanlık Arşivi'nde 90 numarada kayıtlı bu defterin 1520 tarihinden hemen önce yapılmış olması gerekir. Çünkü hem nüfus hem de

1. Bugünkü Gümüşhacıköy ilçesi sınırları içinde.
2. Başbakanlık Arşivi (BA), Tapu-Tahrir Defteri (TD), 90, s. 157.
3. Geniş bilgi için bkz., İsmet Miroğlu, Kemah Sancağı ve Erznican Kazası. Ank. 1990, ss. 9-16.
4. BA TD. 387, ss. 386-390.

(131039)

MERZİFON TOMBS

Merzifon is a district of Amasya according to the modern administrative division, and it is located in the Central Black Sea set in a plain that constitutes a route between Black Sea and Central Anatolia. The majority of the buildings constructed in Merzifon, which holds a position of an important settlement that is full of riches in terms ancient artefacts, are from Ottoman Period; and a part of these architectural properties is formed by the tombs. In our study, which essentially forms a part of our doctorate thesis, it is aimed to determine the place of the four tombs that exist at present on the developmental line of Turkish History of Art by making their comparisons and evaluations after introducing in detail their architectural and decorative characteristics.

Anahtar Kelimeler: Merzifon, Osmanlı, Mimari, Türbe, Kümbet Hatun Türbesi, Sofular Türbesi, Piri Baba Türbesi, Abi Kerim Sultan Türbesi.

Key Words: Merzifon, Ottoman, Architectural, Tomb, Kümbet Hatun Tomb, Sofular Tomb, Piri Baba Tomb, Abi Kerim Sultan Tomb.

02277

07 AĞU 2008

GİRİŞ

1. Kümbet Hatun Türbesi

Sanayi Mahallesi'nde küçük bir tepe üzerine yerleştirilen eserin batı yanında kendi adını verdiği cadde, kuzeydoğusunda ise Kırklar Caddesi uzanır² (Fotoğraf:1). Kitabesi bulunmamakla birlikte, mimarî ve malzeme özellikleri itibarıyla 14. yüzyıl sonu veya 15. yüzyıl başlarına tarihlendirebileceğimiz yapının inşa tarihiyle ilgili bazı görüşler mevcuttur.³

Türbe, 20. yüzyıl ortalarına kadar sağlam durumda iken 1943 depreminde yıkılmış⁴ ve günümüze sadece dört adet ayağa ait küçük birer bölüm ile sembolik lahit kaidesi ulaşabilmiştir (Çizim:1).

Yayınlanan eski bir fotoğrafta, kare plânla köşelerle yerleştirilen "L" kesitli dört adet ayağın taşıdığı sivri kemer açıklıklı baldaken bir kuruluşa sahip olduğu ve sekizgen prizmal bir kasnak üzerine oturan tek kubbe ile örtüldüğü açıkça görülmekle beraber, üç sıra tuğla, bir sıra düzgün kesme taşın alternatif dizisiyle inşa edildiği, kubbenin alaturka kiremitlerle kaplı olduğu, kemerlerin cephe yüzeyine göre biraz içerlek örüldüğü ve ahşap gergilerle birbirine bağlandığı da belirlenebilmektedir (Fotoğraf:2, Çizim:2).

Türbeden günümüze ulaşabilen ayaklara ait bölümler, birkaç sıra kesme taştan ibarettir ve dış yüzleri hariç, çimento harcı ile sıvanmış vaziyettedir. Sembolik lahit kaidesi, doğu-batı yönünde dikdörtgen prizmal gövdelidir ve esasen düzgün kesme taş örgüye sahip olmakla birlikte

* Bu makale Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü tarafından 15 Nisan 2006 tarihinde düzenlenen "Genç Sanat Tarihi Araştırmacıları Sempozyumu'nda" bildiri olarak sunulmuş fakat basılmamıştır.

** Arş. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Ankara.

2 Yapı, halk tarafından ve yayınlanmış (S. Erken, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, I, İlaveli II.Baskı, Ankara 1983, s.318-319; S. Bayram, "Merzifon'da Bilinmeyen Bir Türbe: Kümbet Hatun", IX. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, C.III, Ankara 1989, s.1355-1361) bilgilerde "Kümbet Hatun Türbesi" diye anılmaktadır. Yaptığımız araştırmalarda türbeye adını veren medfun kişinin kimliğini öğrenebileceğimiz herhangi bir yazılı belgeye ulaşamadık; ancak başka bir yayında (Ş. Uygun, *Merzifon İlçesi*, basım yeri yok, 1938, s.28) Selçuk hanedanından *Zeynep Hatun* adında bir kadının medfun olduğu ileri sürülerek, dipnotunda "...Hakikaten kümbette yatan kadının adı Zeynep ise de Selçuk hanedanından olduğu rivayetten başka bir şey olmasa gerek..." denilmektedir, fakat bu bilginin de gerçeği ne ölçüde yansıttığını bilemiyoruz.

3 Türbe, Ankara-Samsun Karayolu'nun Merzifon'a bağlandığı ana kavşağın takriben 200 m. güneyinde yer almaktadır.

4 Erken (a.g.e., s.318), herhangi bir belge veya özelliğe değinmeden yapının 13. yüzyıl sonu ile 14. yüzyıl başları arasında inşa edildiğini ifade etmektedir; Bayram, a.g.m., s.1357'de türbenin yayınlanmış eski bir fotoğrafına (Uygun, a.g.e., s.28) istinaden mimarî özelliklerinden hareketle 14. yüzyıl son çeyreği ile 15. yüzyıl ortaları arasındaki bir zaman dilimine tarihlendirmekte, ancak s.1361'de Kümbet Hatun'un Merzifon'da pek çok eser meydana getiren Osmanlı hanedanından (*Çelebi Mehmed veya Sultan II.Murad*) birinin yakını olması halinde türbenin de bunların inşa ettirdiği eserlere yakın bir yerde olması gerektiğini ileri sürerek daha önceki bir dönemde ve muhtemelen 14. yüzyıl sonlarında inşa edilmiş olabileceğini belirtmektedir. Yapının kütlesi günümüze ulaşamamakla birlikte eski bir fotoğrafında (Uygun, a.g.e., s.28) sağlam vaziyeti ile görülebilen mimarî ve malzeme özelliklerini esas aldığımızda Erken'in belirttiği tarihin oldukça erken bir döneme rastladığını ve Bayram'ın tarihlendirmesinin daha doğru olduğunu düşünmekteyiz.

Merzifon

Bibliography: In addition to the comprehensive bibliography given by Th. Menzel in his art. *Waist* in *EI*¹, see the *tedhkires* of Kinali-zāde Hasan Çelebi, Beyānī, Kaf-zāde Fa'īdī and 'Asīm; Hādjijī Khalifa, i, 738-9, 754, 819, ii, 1653; *IA*, art. *Veysi* (M. Kanar); *Başlangıcından günümüze kadar büyük Türk klâsikleri*, v, İstanbul 1987, 90-2; 339-41; M.K. Özgül, *Türk edebiyâtında siyâsî rüyâlar*, Ankara 1989 (date of preface), 11, 13, 24; unpubl. theses: H. Deryan, *Hâbnâme-i Veysi*, İstanbul 1961, *Türkiyat Enstitüsü*, no. 571; Z. Öztürk, *Siyer-i Veysi zeyli*, İstanbul 1979, *Türkiyat Enstitüsü*, no. 2074; Z. Toska, *Veysi divanı. Hayatı, eserleri, kişiliği*, İstanbul 1985.

(TH. MENZEL-[EDITH G. AMBROS])

WEZİR KÖPRÜ, modern Vezirköprü, a small town of northern Anatolia, situated 35 km/21 miles north of Merzifon [see MERZİFÜN] and 18 km/12 miles south of the lowest stretch of the Kızıl Irmak [see KIZIL-İRMAK] (lat. 41° 09' N, long. 35° 27' E). There was apparently a town there or nearby, in classical times, in what was then southern Pamphylia, and in Byzantine times, the town of Gedegara (in Kâtib Çelebi's *Djihan-nümâ*, Kedeghara). In high Ottoman times, from the 10th/16th century onwards, it came within the *sandjak* of Amasya in the *eyâlet* of Sivas. Ewliyâ Çelebi visited it in 1057/1647, and described its citadel as in ruins (*Seyâhet-nâme*, İstanbul 1314/1896-7, ii, 400 ff.). Originally simply called Köprü, the famous 11th/17th century statesman Köprülü Mehmed Paşa, subsequently Grand Vizier, had in his early career held an administrative post in the town, and thereafter the name acquired its *wezir* element [see KÖPRÜLÜ, at the beginning]. In modern Turkey, Vezirköprü is the chef-lieu of an *ilce* or district in the *il* or province of Samsun [q.v.]; in 1975 the population of the town was 11,705 and of the *ilce* 67,468.

Bibliography: V. Cuinet, *La Turquie d'Asie*, i, Paris 1892, 762-3; Sāmī Bey Fraşheri, *Kâmūs al-âlām*, İstanbul 1896, v, 3905; *IA* art. *Vezirokprü* (Besim Darkot). (C.E. BOSWORTH)

WIDIN, conventionally Vidin, a town of north-western Bulgaria and a port on the River Danube (lat. 44° 00' N., long. 22° 50' E.).

The low bank (30-37 m high) has been reinforced with dykes; in the past the town used to remain an island in the marshes created during the spring floods of the Danube. It emerged as the Roman fortress of Bononia on the foundations of a Thracian settlement at Kaleto, a place where the flood does not reach. In the Middle Ages, under the name of Bdin, it was the centre of a bishopric in the Bulgarian state, and from the second half of the 14th century, of an appanage principality. After 1371, it was the centre of the independent state of Tsar Ivan Sratsimir. In 1365-9 it was conquered by the Hungarians and ruled as a Banate, with ca. 200,000 Orthodox Christians being forced to convert to Catholicism. As Ottoman vassal, Ivan Sratsimir surrendered Vidin to the Crusaders of Sigismund III in 1396, and the Ottoman garrison was exterminated; however, Bāyezid routed the Crusaders at Nicopolis and gained back the city.

Today this town, with about 50,000 inhabitants, has no Muslim population, but its history, its Ottoman architectural monuments, archives and manuscripts make it important for the study of Ottoman urban and cultural history in the Balkans.

The Vidin kingdom was transformed into the Vidin *sandjak* (covering territory in both the Bulgaria and Serbia of today) within the Rumeli *beylerbeylik*. A *kānūn-nâme* of 1542 and a set of 19 local laws of 1586 have

been preserved, regulating the administration of the *sandjak*, which consisted of 9 *nāhiyes* and 6 fortresses. Until the mid-16th century, the *sandjak* was part of the Ottoman frontier line, the *serhadd*, against Transylvania, the Banat, Wallachia and Hungary, and from the 17th century onwards (when it was attacked, taken and destroyed), against Austria and Serbia. During the war with the Holy League, the Austrians captured the city on 13 October 1689 and held it for 10 months. Under the peace treaty of Passarowitz in 1718 [see PASAROFÇA] the Ottoman empire lost the northwestern parts of the Vidin *sandjak*, sc. the *kaḍās* of Feth ül-Islam and Krayna. Vidin became again part of the *serhadd*. Towards the end of the 18th century Vidin became the seat of 'Othmān Pazwandoghlu and the centre of one of the most important secession movements and *ayān* rule in Rumeli. In 1864, it was a *sandjak* in the Tuna [q.v.] *wilāyet* administered by a *mutaşarrif* and a *divān*, divided into *kaḍās*. Under the San Stefano preliminary treaty of 1878, Vidin surrendered without a fight and was included in the Bulgarian state.

The *serhadd* in the Vidin area consisted of the fortress and garrison in Vidin, the river fleet and considerable groups of local population, including non-Muslims. Vlachs stand out among them, these being nomad Christians used by the Ottoman state as a paramilitary group paying only the *filur* tax. With the move of the *serhadd* to the west after 1541, the state ca. 1560 deprived them of their paramilitary status, but the area of Vidin remained the Ottoman rear for the conquest of Central Europe, with local non-Muslims serving in the fortress. Likewise, *khāsses*, and 12 *ze'ānets* and *tīmārs* of *sipāhīs*, but mainly of the fortress guards (about 10-15 persons in Vidin in mid-15th century, and 65 in 1560), were established, while a considerable part of the Muslim *re'āyā* were registered as members of the *akīndjī* [q.v.] troops. The role of the *sipāhī* troops in the area was reduced at the expense of the rise of the Janissaries and the local troops, which ca. 1750 numbered 5,500, more than in any other Ottoman city of the Balkans.

The sultanal *khāss* in the Vidin area expanded quickly at the expense of the Vlach villages and the *tīmār* lands, and soon turned into the largest in the Balkans. As a result, by the 18th century there was no *mīrī* land with *tīmārs* and *ze'ānets* in the region, and the process of establishment of the *gospodarliks* began (possessions of local notables and Janissaries), catalysed by the war with the Holy League and the secession of 'Othmān Pazwandoghlu. The 19th-century agrarian reforms in the Ottoman empire were not introduced in the Vidin area. Villagers were deprived of any property rights over the land and were placed in the position of tenants of the *aghās* from Vidin, who claimed that only Muslims could possess land in this border *sandjak*. This régime provoked riots and uprisings in the 1830s to 1850s which, together with the Serbian uprising (1804-13), forced the Porte to solve the problem in favour of the villagers in 1863.

From the 15th century onwards, Vidin was a *kaḍā* with a *kaḍī* and, at least from the 17th century, with a *miḥtī* also. At least from mid-15th century, the local fleet and ship-building were administered by a *kapudan* who from ca. 1700 was subordinate to the Danube *kapudan* based in Ruse.

Vidin was the main border customs post and the largest port in this part of the Danube, with an enormous income from the state monopoly on the salt imports from Wallachia and the state fisheries organised by the *emīn* of the port. The rise in the town's

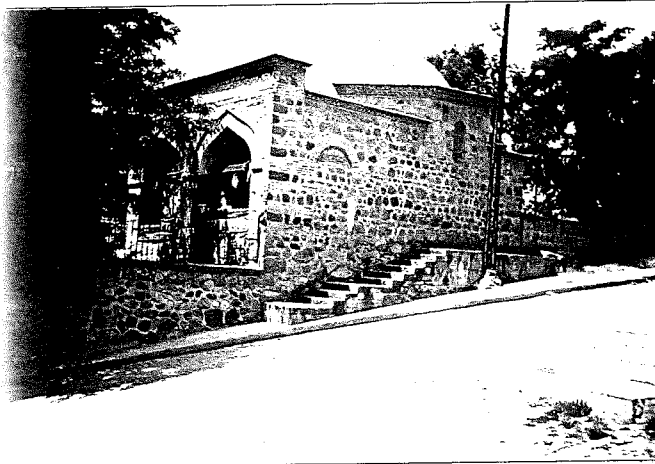
Merzifon'da

**SELÇUKLU DÖNEMİ
SOSYO-EKONOMİK
YERLEŞİM BİRİMİ:**

Piri Baba Tekkesi-I

İsmail ONARLI

7000 yıl önceye değin uzadığı anlaşılmaktadır. Yine bu yıllar arası Anadolu halkının "İlk üreticiliğe Geçiş Evresi" nde olduklarını görmekteyiz. Anadolu halkının uzun bir süre "Geçiş Toplumu" sancılılarıyla, iç ve dış etkenlerle MÖ. 3000-2000 yıllarında "Uygar Toplum" a geçtiklerini müşahade etmekteyiz. (1)

beri araştırma yaptığım Çorum-Malatya coğrafyasında, yerelde elde ettiğim bilgileri tarihsel süreç içinde değerlendirmeye çalıştık. Tarih ve Kültür kesintisiz devam eden ve insanlığın günümüze taşıdığı bir olgudur, yoktan var olmayan bir gerçeklerdir.

Anadolu halkının kültürel kökenlerinin arkeolojik kazılarda elde edilen bulgulardan; günümüzden 10.500-

Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak'ın "Bektaşî menakıbnamelerinde İslam öncesi inanç motifleri" araştırmasının temel verilerini; (2) Bizim incelemede bulduğumuz Merzifon köyleriyle Yozgat-Amasya-Çorum üçgenindeki bölgede somut olarak görmekteyiz. Alevî inanç ve ibadet tarzında, İslam ağırlıklı inan olmasına karşın antik kültür izlerine ve kültürlere raslamaktayız. Katıldığım bir

çok ölü kültü tören ve şöenleri Türk-İslam-Hitit sentezidir. Su selası denen ve meftanın evinden uğurlanırken Dede'nin Hüseyin makamında söylediği Teslim Abdal'ın nefesi; Türk-Hitit ölülerinin başlarında okudukları şiire ve törene benzetmektedir, yani eski ölü törenlerini andırmaktadır. Ölen bir kişi için andığımız yörelerde birinci günü dar kurbanı kesilerek, akşam ölü aşı verilir. Yine aynı gün Alevilikteki "Tenasüh ve Hulul" inancı gereği ölü gıyabında müsahip kardeşi ve yakınlarıyla "Dara Çekilir", Erkan uygulanan Oniki hizmet ifa olunur. Ölü'nün Kurkancı günü ise "Dardan indirme Erkan" töreni düzenlenir. Ölen şahıs "aklanarak" pürü-pak olarak Hak'a yürür. Tüm bu inanç törenleri Eski Türk ve Hitit kültürünün İslami-Türk örfününün gereğine dönüşmüştür. Anadolu'nun bir çok yöresinde Orta-Asya Türk inançlarıyla Antik-Anadolu gelenek ve görenekleri hala yaşatılmakta, inanç merkezleri kutsanmakta, kült ve dillerindeki bazı sözcükler hala konuşulmakta, töre ve törenleri gelenek-selleşerek devam etmektedir.

Orta-Asya Şamanist Türklerin "Çök-Tapınakları" ile Hititlerin "Tanrı-evi" tapınakları: Horasan enleri, dede, baba ve dervişlerinin Anadolu ve Rumeli'de kurdukları binlerce tekke ve zaviyelere benzetmektedir. Bu İslam-Türk Kolonizatörleri dergahlarını terkedilmiş köylere ve eski inanç mekanlarına kurmuşlardır. Bu merkezler bir yandan İslamiyeti yaygınlaştıran, diğer yandan sosyo-ekonomik örgütler olmuşlardır. Şehir ve Kasabalarındaki tekkeler daha çok zanaatkar ve meslek erbablarına yönelik ticari ve ekonomik, politik örgütlenmelerin kay-

Medrese skolastiğine karşı tekke ve

SELÇUKLU VE OSMANLILAR DÖNEMİNDE KURULAN BU KURUMLAR

zaviyeler alternatif halk kültür merkezleri,

VE TEŞKİLATLANMALAR; TÜRK-İSLAM-

eğitim ve öğretim okulları, dayanışma ve

ANADOLU KÜLTÜR VE İNANCININ TEMEL TAŞLARI OLMUŞLARDIR

yardımlaşma yerleri olmuşlardır.

nağmı teşkil etmelerine karşın; Kırsal kesimdeki köy ve göçebelerin tarımsal ve kültürel işlerini örgütlemişlerdir. Yol güzergahlarında olanlar ise tüccarlar, tacirlere, bezirganlara ve kervancılara hizmet vermişlerdir. Medrese skolastiğine karşı tekke ve zaviyeler alternatif halk kültür merkezleri, eğitim ve öğretim okulları, dayanışma ve yardımlaşma yerleri olmuşlardır. Selçuklu ve Osmanlılar döneminde kurulan bu kurumlar ve teşkilatlanmalar; Türk-İslam-Anadolu kültür ve inancının temel taşları olmuşlardır. Piri Baba Tekkesi de bunlardan biridir.

Piri Baba'nın yaşam öyküsü

Piri Baba hakkında Merzifon çevresindeki il. ilçe ve köylerde yapılmış araştırmalarda, yaşlılardan onlarca söylence dinledik. Tekkede bulunan elyazma Piri Baba menakıbnamesinin beş-altı yıl öncesine kadar türbede bulunduğu, daha sonra kaybolduğu mahalle sakinlerince söylenmektedir. Piri Baba Türbesini ilk kez ziyaret ettiğim 28 Ocak 1985 günü, Vakıflar'ca görevlendirilen bir şahıs kapıyı açarak bizi geçirdi. İlahatta bulundu ve rivayetleri anlattı. Türbenin üzerine örtülü yeşil bezde Hüseyin Piroğlu tarafından yazılmış, kızı Gülbahar tarafından işlenmiş kayıta göre: Piri Baba Musa-ı Kazım soyundan gelme olup, 1247 yılında Horosan'ın Güzel Kümbet Köyünde Gülbahar anadan doğma imiş.. Resmî görevli memura bu doğru mudur? sorumuza karşılık, Hüseyin Piroğlu'nun bir gece rüyasında Piri Baba'yı gördüğünü ve Ankara'ya giderek arşivlerden bu tarihi çıkardığını söylemiştir. Kendisinin bu anlatımları inandırıcı bulmadığımız bize belirtmiştir. İşte bu olay bizi Piri Baba ile ilgili araştırmaya yöneltmiştir.

Piri Baba'nın hayat öyküsünü söy-

nün değiştiğini gördüm. Hüseyin Piroğlu önceki yeşil bezi kaldırarak yenisiyle değiştirmiş. Bu sefer ki örtüde kızı Gülbahar'a yer vermemiş. Örtüye şöyle yazmış: "İmam Musa'yı Kazım evladı Mehmet Piri Dede 639 tarihinde Horosan'da doğmuş, 681'de Anadolu'ya gelmiş, 741'de vefat etmiştir. Piri Baba evladı Hüseyin Piroğlu 30.8.1993" Bu meyanda Hüseyin Piroğlu'nun kitap yazdığını tespit ettim. (4) Araştırmacı-yazar Ali Yaman'dan temin ederek bir çırpıda okudum. Kitapta yazdığı tarihlerle türbedekiler aynı idi. Haziran 1997 de gördüğümü Ahmet Turan Saltık Dede; Hüseyin Piroğlu için şunları söylemektedir: "Piri Baba'nın soyundan gelen evladı olduğunu belirterek bir takım evraklarla Merzifonda Mahkemede dava açar, Piri Baba Vakfının yeniden ihyasını ister. Belgeleri olumlamayan mahkeme davayı reddeder.. Saltık Ailesi olarak bizim sülale 600 yılı aşkın Merzifonda oturmaktayız. Piroğlu adlı bir ailenin Piri Baba evladı olduğunu hiç duymadım."

Ankara'da oturduğu söylenen Hüseyin Piroğlu ile görüşme olanağı bulamadık.

Baba İlyas Amasya-Turhal arasında 10. km.de bulunan İlyas Köyü (eski Çat) denilen yerde gömülmüştür. Baba İlyas'ın soyundan geldiklerini söyleyen Piroğulları adındaki bir aile bugün Mecidözü'ne (Çorum) bağlı Kalecik Köyünde yaşamaktadır. (5) Hüseyin Piroğlu'nun bu aileden gelme olasılığı üzerinde düşünüyoruz..

Hüseyin Piroğlu, Piri Baba araştırmasıyla ilgili özet olarak şöyle yazmaktadır: "Devlet Arşivlerinde, Diyanet Vakıflarından ve 2. Mahmut zamanında yapılan "Bektaşî İstihbaratı" isimli tarihten alınan kayıtlara göre, Seyyit Mehmet Piri Dede Musa-i Kazım evlatlarından olup, Horo-

lencelere dayanarak yazılar tespitlerimize göre şunlardır:

1. Şamlıoğlu Hoca İbrahim'in yazdığı sanılan, Topkapı Sarayı kütüphanesindeki sekiz sayfalık küçük el yazma tarihsiz ve isimsiz, Piri Baba menakıbnamesi.

2. Evliya Çelebi, 1647 yılında Merzifona gelir, Tekkede kalır ve Seyahatnamesinde Piri Baba ve Tekkeyi anlatır.

3. Şükrü Akkaya 1930'larda bir gezisi sırasında Piri Baba rivayetlerini özetle kaleme alır.

4. Merzifon'da Edebiyat Öğretmenliği yapan, Vehbi Cem Aşkın 1943 de Piri Baba adlı kitabında biyografik öyküleri anlatır.

5. Suraiya Faroqhi, Piri Baba'nın yaşam öyküsünü; Evliya Çelebi, Hoca İbrahim, Şükrü Akkaya versiyonlarına dayanarak karşılaştırmalı özetleyerek İngilizce yazar. (3)

1994 yazında araştırma/derleme için Merzifona gittiğimde ikinci kez olarak Piri Baba Türbesi ziyarete gittim ve sandukamın üstündeki örtü-

TAHRİR DEFTERLERİNE GÖRE VEZİRKÖPRÜ YÖRESİNDE MÂLİKÂNE-DİVÂNİ SİSTEMİ

Yrd.Doç.Dr.Mehmet ÖZ

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişme dönemindeki taşra idaresi sisteminin yeknesak bir yapı arzemediği ve Osmanlılar'ın fethettikleri yerlerde kendi sistemlerini kurarken oraların daha önceki kânun ve âdetlerini hesaba kattıkları çok iyi bilinen bir husustur. Osmanlılar, doğrudan denetimlerine aldıkları ve bazı araştırmacılar tarafından imparatorluğun merkezî toprakları sayılan Anadolu ve Rumeli'de klâsik *timar* sistemini uygulamışlardır. Onaltıncı asırda fethedilen Arap topraklarında ise, Suriye gibi bazı istisnalar dışında, *timar* sistemi tatbik edilmemiş ve buralar *salyâne* usûlüyle yönetilmişlerdir¹.

Osmanlılar'ın kendilerinden önceki Türk-İslâm beylik ve devletlerinden devraldıkları yörelerin önemli bir bölümünde, Rum ve Karaman eyaletleri, Suriye, Malatya ve daha az ölçüde Kahramanmaraş, Bayburt, Harput gibi Doğu Anadolu'nun bazı yerlerinde rastladığımız *mâlikâne-divanî* sistemini de bu genel anlayış ve tatbikatın bir yansıması olarak değerlendirebiliriz. Temelde, bir yerin gelirinin iki ayrı hisse, yani *divanî* (devlet veya temsilcileri) ve *mâlikâne* (mülk sahipleri ve vakıflar) arasında paylaşılması şeklinde ortaya çıkan bu uygulama, Osmanlı-öncesi mahallî güç odaklarıyla Osmanlılar arasında varılan bir uzlaşmanın işareti sayılabilir².

Sistemin Anadolu Selçukluları'ndan alındığına dair bazı işaretlere rastlıyoruz³. Memlûklar tarafından benzer sistemin Suriye'de uygulanmış olduğu kesin olmakla beraber, Memlûkların bu sistemi, meselâ Ramazanoğulları gibi bir beylikten alıp almadıkları açık değildir. Her hâlükârda, Venzke'nin belirttiği gibi, benzer uygulamaların aynı kökene dayanması da şart değildir⁴.

Osmanlı Devleti her ne kadar *malikâne* sahiplerinin haklarını tanıdıysa da, fırsatını bulduğu zaman bunları kısıtlamayı ve *malikâne* sahiplerini sıradan timarlı haline sokmayı da ihmal etmemiş-

tir. Fatih devrinde pek çok mülk sahibinin eşküncü *harcı* ödemekle yükümlü kılınması⁵ ve yine aynı sultanın pek çok vakif ve mülkü timara dönüştürme operasyonu⁶ iyi bilinmektedir.

Burada şunu da belirtmeliyiz ki, bu sistemdeki *mülk/mâlikâne* hisseleri, imparatorluğun öteki yerlerdeki *serbest mülk*'lerden farklıdır. Mülk sahiplerinin hakları kısıtlıdır, zira onlar bir gelir ünitesine tamamiyle sahip olmanın çok uzağındadırlar. Mülk sahibi olarak, gelirin muayyen bir kısmına tasarruf ediyorlardı. Bu geliri vakfetme veya satmaları mümkündü, ama bu geliri sağlayan ünitenin bütünü üzerinde böyle bir hakları yoktu. Yani, gelir ünitesinin *divanî* kısmına hiç karışmazlardı.

1. Osmanlı taşra idaresi için bkz. D.E.Pitcher, *An Historical Geography of the Ottoman Empire*, Leiden 1972; A.Birken, *Die Provinzen des Osmanischen Reiches*, Wiesbaden 1976; Metin Kunt, *Sancaktan, Eyaletle-1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul 1978; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasında Giriş I-Anadolu'nun İdarî Taksimatı*, Ankara 1988.
2. Sistem için bkz. Ö.L.Barkan, "Malikâne-Divanî Sistemi", *Türkiye'de Toprak Meselesi*, İstanbul 1981, ss. 151-208. Bu makale ilk olarak *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası* (2.1939, ss. 119-184)'nda basılmıştı. Ayrıca bk. I.B. Stănherr-N.Beldiceanu, "Recherches sur la province de Qaraman au XV siècle", *JESHO*, XI.(1968); M.L.Venzke, "Aleppo's Malikâne-Divanî System", *Journal of the American Oriental Society*, 106/3 (1986), ss. 451-469. Halep'te malikâne ve divanî terimleri geçmemekle beraber uygulanan sistemin malikâne-divanî sistemiyle aynı olduğu görülüyor. Sistemin bugünkü Çorum ve Tokat yörelerindeki uygulamasının bir değerlendirmesi için bkz. H.İslamoğlu-İnan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, İstanbul 1991.
3. I.Beldiceanu-Stănherr, "Fiscalité et formes de possession de la terre arable dans l'Anatolie preottomane", *JESHO*, XIX (1976), s. 241; Barkan, *a.g.m.*
4. Venzke, *a.g.m.*, s. 468.
5. I.B.Stănherr-N.Beldiceanu, "Qaraman", s. 16.
6. Aynı makale. Ayrıca bk. Tursun Beğ, *Tarih-i Ebu'l-Feth*, yay. Mertol Tulum, İstanbul 1977, s. 198; H.İnalçık, "Mehmed II", *İA*.

among places in Africa inhabited by the descendants of Kūsh [q.v.], but the reading must be considered doubtful because the other places enumerated are in western Africa (cf. *Murūdjī*, ed. Pellat, index, s.v. Maranda). Al-Idrīsī (Climate 1, section 6) mentions it as associated with the Hawiyya, one of the groups of the Somali; Ibn Saʿīd (*apud* Abu 'l-Fidāʿ) states that it was their capital, and that it was inhabited by Muslims. In so far as they can be dated by external features, the mosques appear to be of late 18th century date or later. The Friday Mosque, nevertheless, has a dedicatory inscription equivalent to A.D. 1609, and that of Shaykh 'Uhmān to A.D. 1560. The grave in this structure appears to be older, for it incorporates stonework with a cable pattern that may be compared with that in the *mīhrāb* of the mosque at Kizimkazi [q.v.], Zanzibar, where the inscription in floriate Kūfic and other decorations are dated by an inscription equivalent to A.D. 1107.

Bibliography: Yāqūt, *Buldān*, s.v.; E. Cerulli, *Somalia: scritti editi ed inediti*, i, Rome 1957; H.N. Chittick, *An archaeological reconnaissance of the southern Somali coast*, in *Azania*, iv (1969); idem and R.I. Rotberg, eds., *East Africa and the Orient*, New York and London 1975; L.M. Devic, *Le Pays des Zenzis*, Paris 1883; G.S.P. Freeman-Grenville, *Coins from Mogadishu, c. 1300-c. 1700*, in *Numismatic Chronicle* (1963); idem and B.C. Martin, *A preliminary handlist of the Arabic inscriptions of the Eastern African Coast*, in *JRAS* (1973); P.S. Garlake, *The early Islamic architecture of the East African Coast*, Oxford 1966; C. Guillain, *Documents sur l'histoire, la géographie et le commerce de l'Afrique orientale*, Paris 1856, i.

(G.S.P. FREEMAN-GRENVILLE)

MERKEZ, SHAYKH MUŞLIH AL-DİN b. Muştafā, the head of an Ottoman Şūfī order and saint.

Merkez Muşliḥ al-Dīn Mūsā b. Muştafā b. Kīlidj b. Ḥājdār belonged to the village of Şarī Maḥmūdlu in the Anatolian district of Lādḥikiyya. He was at first a pupil of the Mollā Aḥmad Paşa, son of Khidr Beg [q.v.], and later of the famous Khalwatī Shaykh Sūnbūl Sinān Efendi, founder of the Sūnbūliyya, a branch of the Khalwatiyya, head of the monastery of Kodja Muştafā Paşa in Istanbul (see Bursali Mehmed Tāhir, *'Oḥmānī mū'ellifleri*, i, 78-9). When the latter died in 936/1529, Merkez Efendi succeeded him in the dignity of Pir. He held the office of head of a monastery for 23 years and died in the odour of sanctity in 959/1552, aged nearly 90. He was buried in Istanbul in the mosque which bears his name (cf. *Ḥadīkat al-ḡhawāmi*^c, i, 230-1; J. von Hammer, *GOR*, ix, 95, no. 495) before the Yeñi Kapu. At the tomb of Merkez Efendi there is a much-visited holy well, an *ayazma*, to which one descends by steps. Its reddish water is said to have the miraculous power of healing those sick of a fever (cf. Ewliyā Ćelebi, i, 372; von Hammer, *Constantinopolis*, i, 513; idem, *GOR*, loc. cit., following the *Ḥadīkat al-ḡhawāmi*^c, loc. cit.). Beside it is the cell (*zāwiya*) of Merkez Efendi, of which miraculous stories still circulate among the people. He had many pupils, including his son Aḥmad, famous as the translator of the *Kāmūs*, his son-in-law Muşliḥ al-Dīn (cf. Ewliyā, loc. cit.), the poet Ramaḡān Efendi, called Bihishtī, and many others.

Bibliography: In addition to the references in the text, see Taşköprüzāde, *Şaḡā'ik al-nu'māniyya*, tr. Medjdī, 522-3; *'Oḥmānī mū'ellifleri*, i, 160; Mehmed Thūreyyā, *Sidjill-i 'oḥmānī*, iv, 363; F. Babinger, *GOW*, 44, n. 1; Tahsin Yazıcı, *Fetihten sonra İstanbul'da ilk halveti şeyhleri*, in *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, ii (1956), 104-13; idem, *IA* art. *Merkez Efendi*.

(FR. BABINGER)

MERLIN [see BAYZARA].

MERSIN, a sea-port on the south coast of Anatolia, capital of the province of Içel with seven districts (1980: 843, 931 inhabitants) and the centre of the Berdan-Ova, where ca. 40,000 ha. irrigated fields of cotton, citrus-trees and vegetables are cultivated. These products are exported through an important harbour (1980: 10,452 m³ wood, 331,145 head of livestock, 74,842 passengers). Beside this, there exists an expanding industry (76 factories, 13,439 labourers) in textiles, chemical products (refinery) and building materials. The regularly-built town, now (1980) with 216,308 inhabitants, was founded in 1832 by Ibrāhīm Paşa [q.v.], son of Muḥammad 'Alī [q.v.]; its name derives from the Greek *myrsini* (μυρσίνη) "myrtle", a tree, which grows in the region. To the north-west of Mersin is situated the Neolithic höyük of Yümüktepe, which was well-fortified in the 5th millennium B.C. In Hellenistic-Roman times, the harbour town of Zephirium lay in the neighbourhood; not far away to the south-west, the ruins of Soloi, later Pompeiopolis, are to be seen.

Bibliography: V. Cuinet, *La Turquie d'Asie*, Paris 1892, ii, 50 ff.; J. Garstang, *Prehistoric Mersin*, Oxford 1953; L. Rother, *Die Städte des Çukurova: Adana—Mersin—Tarsus*, Tübingen 1971; idem, *Gedanken zur Stadtentwicklung in der Çukurova (Türkei)*, Wiesbaden 1972. (W. RÖLLIG)

MERSIYE [see MARTHİYA].

MERTOLA [see MİRTULA].

MERV [see MARW].

MERV-RÜD [see MARW AL-RÜDH].

MĒRWĀRĀ [see RĀDJĀSTHĀN].

MERZIFÜN, also MĀRSIWĀN, modern Turkish spelling Merzifon, a town of north-central Anatolia, lying in lat. 40°52' and long. 35°35' E. and at an altitude of 750 m./2,464 ft. It is situated on the southern slopes of the Tavşan Dağı, with a rich and fertile plain, the Sulu Ova, on its south, where fruit, vines, nuts, opium poppies, etc. are cultivated, and with the towns of Çorum [see ÇORUM] at 69 km./42 miles to the south-west and of Amasya [q.v.] at 49 km./30 miles to the south-east.

The town most probably occupies the site of the ancient Phazemon (Φαζμών) in the district of Phazemonitis; the name is probably a development of Φαζμών. Ibn Bībī (cf. *Recueil de textes relatifs à l'histoire des Seldjoucides*, ed. M. Th. Houtsma, iv, Leiden 1902, 292, 12) also gives the form Bāzīmūn. Little is known of the early history of the town in the Muslim period. It belonged to the kingdom of the Dānişmendids [q.v.] and when in 795/1393 Bāyezīd I drove the ruler of Sivas, Mīr Aḥmad, out of the country, the land of "Marsvani", as the Bavarian traveller Hans Schiltberger (cf. *Hans Schiltbergers Reisebuch*, ed. V. Langmantel, Tübingen 1885, 12) called it, passed to the Ottoman empire. Merzifün plays a notable part in the history of Ottoman culture as the birthplace and scene of the activities of learned men and authors (cf. A.D. Mordtmann, *Anatolien*, 88); and it was the family place of origin of the celebrated 11th/17th century Ottoman Grand Vizier Kara Muştafā Paşa Merzifonlu [q.v.].

In Merzifün there used to be a number of dervish *tekkes* (cf. Ewliyā Ćelebi, *Syāḡet-nāme*, ii, 396 below, where several are mentioned). The saint locally revered was Pīr Dede Sulṭān, said to be a pupil of Ḥājdjī Bektāsh (Ewliyā, ii, 396).

Monuments there include several mosques converted from Byzantine churches, including the so-called Eski Cami, on the walls of which Christian paintings could be seen till at least the later 19th cen-

23 TEMMUZ 1982

116
Merzifon

T.T.K. BELLETEN, c. LVII / sayı: 220

Aralık 1993, s. 795-826.

27 MAYIS 1996

MERZİFON'DA ERMENİ AYAKLANMALARI

ALİ TUZCU

19. yy.'da Yabancı Devletlerin Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Emelleri

Osmanlı İmparatorluğu çeşitli uluslardan, etnik gruplardan, din ve cemaat topluluklarından oluşuyordu. Devlet, dünya ve ahiret anlayışına uygun olarak bunlara hiç bir baskı uygulamadığından ulusal özelliklerini, özlerini, dillerini, dinlerini, kültürlerini, 18. yy.'a kadar korudular.

Fakat, bu asrın sonunda, Fransız İhtilali'nin de etkisiyle, ulusçuluk akımları Osmanlı İmparatorluğu'nda kıpırdanmaya başlamıştır. Devletin içine düştüğü ekonomik bunalım, toprak kayıplarıyla iyice hızlanmış ve merkezi otoriteyi de zayıflatmıştır. Fransız İhtilali'nin etkisiyle Avrupa'da oluşan toplumsal ekonomik ve kültürel gelişmeler Osmanlı ülkesinde de çalkantılara neden olmuştur.

Güçlenen Avrupa devletleri İngiltere, Fransa, Çarlık Rusyası bu köklü akımları toplumsal, ekonomik ve kültürel gelişmeleri, Osmanlı İmparatorluğu'nu kendi ekonomik ve siyasi çıkar bölgelerine ayırarak, paylaşmak, parsellemek için kullanmaya başladılar.

Bu devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'nu Parçalamak ve Paylaşmak için Kullandıkları Atlama Tahitisi; Azınlıklar

Bu amaçlarını gerçekleştirmek için kendilerine azınlıkları atlama tahitisi olarak kullanmaya karar verdiler. Balkanlar'da Anadolu'da, Filistin'de, Arab Yarımadası'nda, Afrika'da çeşitli ulusları, dini azınlıkları destekleyip kışkırtarak ayaklanma ve isyanlar çıkardılar.

Bu eylemleri destekleyip kışkırtan devletlerin başında İngiltere ve Çarlık Rusyası geliyordu.

İngiltere, Hindistan ve Uzakdoğu'daki sömürgelerine uzanan yolda, Boğazlar'a ve Karadeniz'e hakim, karşısında güçlü bir engel olan Osmanlı İmparatorluğu'nu istemiyordu. Ayrıca petrol, kömür ve diğer madenler bakımından çok zengin olan Osmanlı ülkesini sömürge haline getirmek istiyordu. Bu iki madenin endüstride giderek ön plana çıkması, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya yakın olması iştahını daha da çok kabartıyordu. Os-

EVİMİZİN BİR AYLIK ÇALIŞMALARI

23 TEMMUZ HATAY GÜNÜ

23 Temmuz 939'da Halkevi önünde kalabalık bir halk kütlesi karşısında büyük bir canlılıkla kutlanmıştır. Dil, tarih, edebiyat kolumuz başkanı Kâzım Baykal Hatay'ın uzak ve yakın tarihini anlatmış ve Vali Dr. Mithat Altıok tarafından Hatay'ın ana vatana ilhakının mana ve ehemmiyeti hakkında heyecanlı bir nutuk söylenmiştir.

24 TEMMUZ LOZAN GÜNÜ

Lozan sulhunun yıl dönümü Halkevi önünde bütün Diyarbakırlılar tarafından büyük bir heyecanla kutlanmıştır. Halkevi balkonunda askeri bando ve Halkevinin almış kişilik korusu tarafından söylenen istiklal marşile törene başlanmış, Dil, tarih, edebiyat komitemizden Ömer Faruk Lozan sulhunun Türk tarihindeki büyük önemini tebarüz ettirmiş ve koronun söylediği milli marşlarla törene son verilmiştir.

KÖYDE TEMSİL

Temsil kolumuz bu ayda Sımakı köyüne giderek açık havada kalabalık bir köylü karşısında (Kanun Adamı) piyesini temsil etmiştir. Piyesten evvel kolumuzdan öğretmen Sadık Özbek tarafından Cumhuriyet rejiminde köylünün rolü hakkında bir musahaba yapılmış temsilden sonra da piyesin mevzu ve manası hakkında izahat verilmiştir.

HAPİSHANEDE TÜRKÇE KURSLARI

İki ay önce hapisanede açılmış olan Türkçe kursları büyük bir muvaffakiyetle devam etmektedir. İki dershanede yüz altmış mahpusa ders verilmektedir. Yer bulunmadığından başka sınıf açılmamıştır. Yakın vakitte hapisanede Alfabe bilmeyen kimse kalmıyacağını ümit ediyoruz.

Karacadağ, Diyarbakır Halkevi Dergisi, Sayı 19, Ağustos 1939, s. 24.

yıl: 2, Ankara, s. 169-188.

MERZIFON HALKEVİ VE TAŞAN DERGİSİ

Ahmet Yüksel

I. Merzifon'da Halkevi'nin İlk Yılları (1935-1940)

Merzifon, Orta Anadolu ile Karadeniz bölgesinin kesişme noktası olmak özelliğiyle, öteden beri birçok kavmin iskân yeri, önemli bir ticaret merkezi ve bu ticaretin doğal uzantısı olarak kültürlerarası etkileşimin de kesişme noktası olmuştur. Şimdi sadece adı deyim ve atasözlerinde yaşayan cesim "Merzifon eşiği", bu yoğun ticaretin bir ihtiyacı olarak ortaya çıkmış, döneminin temel nakil vasıtasıydı. 1865 yılında kurulan Amerikan Koleji, 1900 yıllarında kurulan Fransız Mektebi, son derece faal İttihat ve Terakki Kulübü, bu kulübün yaptırdığı Büyük Mektep (İstiklâl İdadî Mektebi), Numune Rüştîyesi, Ermeni İdadisi, 1910 yılında çıkarılan eşzamanlı dört gazete¹,

Türk Ocağı teşkilatı, eli yüzü düzgün üç faal kütüphanenin varlığı; Merzifon'daki çok milletliliğin, ticarî canlılığın Cumhuriyet'e kaçarki kültürel boyutu hakkında bize bir fikir vermektedir.

Cumhuriyet'le birlikte Merzifon'da ezeli ve ebedî bir husûmete dönüşmüş olan İttihatçı-İtilafçı çatışması son buldu. İttihatçıların kesin hâkimiyetine dönüşen yeni rejim, İtilafçıları sindirmiş, Halk Fırkası teşkilatının İttihatçılardan oluşması sonucunu doğurmuştu.

Biz burada İttihat ve Terakki ile muârizi Hürriyet ve İtilaf Fırkalarının bir taşra kasabasındaki faaliyetlerini ele almak niyetinde değiliz. Şüphesiz böyle bir çalışma pek hayırlı olmakla birlikte ayrıca ve etraflıca mütalaa edilmelidir. Ancak Merzifon Halkevi'nin ilk yıllarını incelediğimiz bu yazımızda, böyle bir giriş Halk-evi ve Halk Partisi yöneticilerinin niteliklerini ve çalışmalarını anlamak için zorunlu olmaktadır. Çünkü Halkevi ve Halk Partisi yöneticilerinin rejimi savunma ve yerleştirme misyonları eski İttihatçı kim-

¹ Anadolu'da, üstelik küçük bir kasabada, hem de aynı zamanda dört süreli yayın birden çıkıyordu. İleride değineceğiz.